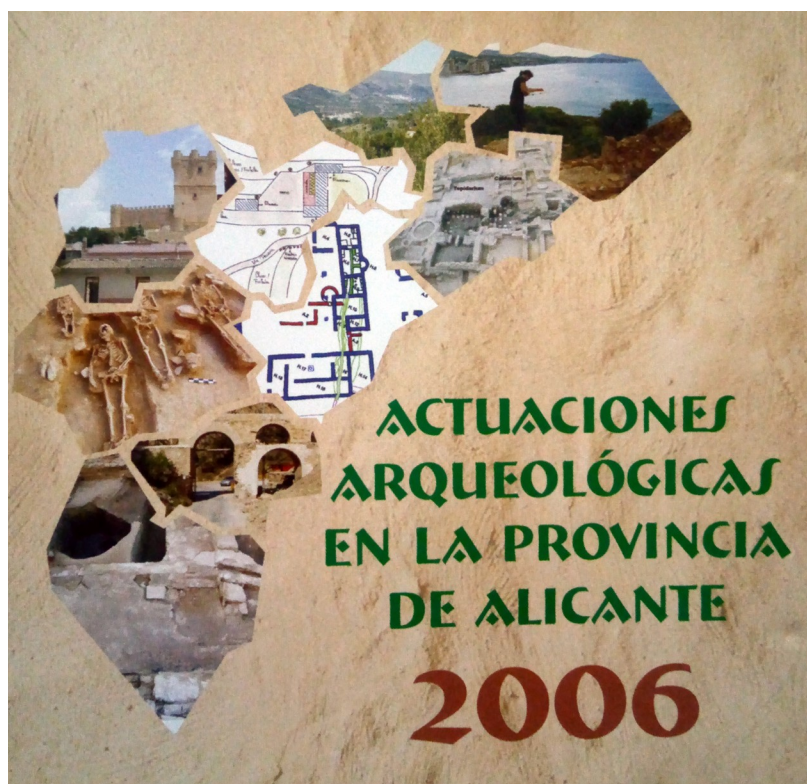

Plana Justa. Vessant sud. Parc natural del Montgó (Xàbia)

Joaquim Bolufer Marqués i Jaume Vives-Ferrándiz Sánchez

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2006

Editores

Fernando E. Tendero Fernández y Sara Pernas García

Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2008

Depósito legal: A-1069-2008

ISBN: 978-84-691-6725-0

Nom de la intervenció:	Plana Justa. Vessant sud (Parc natural del Montgó)
Municipi:	Xàbia / Jávea
Comarca:	La Marina Alta
Directors:	Joaquim Bolufer Marqués i Jaume Vives-Ferrándiz Sánchez
Equip tècnic:	Anna Acamer, Sandra Banyuls, Olímpia Bas, M. ^a José la Orden, Salvador Pardo, Alicia Vendrell, Ángela Pérez, Guillermo Tortajada, Rosanna Pla i Mercè Martorell
Autors del article:	Joaquim Bolufer Marqués i Jaume Vives-Ferrándiz Sánchez
Promotor:	Museu Arqueològic i Etnogràfic Soler Blasco (Ajuntament de Xàbia)
Autorització:	2006/0510-A
Data de l'actuació:	27/09/2006 – 15/10/2006
Coordenades localització:	31SBC516985
Períodes culturals:	Ibèric i islàmic
Material dipositat:	Museu Arqueològic i Etnogràfic Municipal Soler Blasco
Tipus d'intervenció:	Excavació arqueològica

INTRODUCCIÓ

Les prospeccions arqueològiques realitzades pel Museu Arqueològic i Etnogràfic Municipal Soler Blasco de Xàbia van permetre localitzar i catalogar, dins d'aquest terme municipal, un bon grapat de nous jaciments. D'entre tots ells destaca, per la seua extensió i importància, el poblat ibèric situat dins el parc natural del Montgó, en una àmplia àrea anomenada la Plana Justa.

Els treballs i valoracions ja publicats sobre el jaciment (Bolufer i Vives-Ferrándiz, 2003; Bolufer i Vives-Ferrándiz, 2007), obrien interessants perspectives per al seu estudi arqueològic, arguments que van justificar la sol·licitud d'excavació; el resum i la conclusió de la qual, ara presentem.

El equip de treball ha estat format per Anna Acamer, Sandra Banyuls, Olímpia Bas, María José la Orden, Salvador Pardo i Alicia Vendrell (Universitat de

València); Ángela Pérez i Guillermo Tortajada (SIP. Museu de Prehistòria de València), Rosanna Pla (Universitat d'Alacant) i Mercè Martorell (Universitat Pompeu Fabra de Barcelona).

El jaciment arqueològic de la Plana Justa ocupa una àmplia vessant orientada cap al sud-est, baix del cap gros del Montgó, entre els 220 i els 280 m d'alçada s. n. m. aproximadament. S'assenta sobre un sòl dominat pel rocam calcari del cretaci superior, amb sectors on es superposen capes argilenques en gran part trastocades per l'activitat agrícola.

Gran part de la superfície que ocuparia l'assentament, va ser abancalada per al conreu agrícola –sempre de secà i amb escassa rendibilitat– durant els darrers anys del segle XIX i el primer quart del XX. De fet, encara es conserven entre els bancals, les fites de pedra de la Colònia del Montgó (la Colònia del Montgó va ser un projecte promogut per les administracions públiques tot seguint les directrius de la Ley de Colonización y Emigración Interior de 1907 que pretenia posar en conreu amplies zones marginals del Montgó, creant una sèrie de parcel·les, que foren abancalades per plantar vinya i altres cultius; però aquest projecte, aprovat l'any 1916, va fracassar als pocs anys, sent abandonades la majoria de les parcel·les ja en la dècada dels trenta del segle XX).

Aquestes transformacions i els processos erosius, com expliquem més endavant, seran els responsables de la pèrdua i trastocament d'una part important de les estructures del poblat, així com de la dispersió dels materials arqueològics.

PLANTEJAMENTS PREVIS. OBJECTIUS I DESCRIPCIÓ DE LA METODOLOGIA UTILITZADA

Basant-nos en la topografia del lloc, i en la presència de materials arqueològics en superfície, havíem tramet sobre la fotografia aèria de la zona l'àrea aproximada que ocuparia el jaciment. L'àrea marcada, amb una superfície d'uns 35.000 m², estaria delimitada al sud/sud-oest per uns marcats desnivells que dificulten l'accés a l'assentament, al nord-est pel barranc de la Fonteta (aquest barranc, apareix a la documentació d'època medieval i moderna com el barranc d'En Batges, sent una de les antigues fites entre els termes de Dénia i Xàbia), mentre que cap al nord s'estén la vessant calcària del Montgó, sent l'àrea de millor i més fàcil accés al jaciment. A l'oest, es troba la forta costera del Montgó que culmina en el seu cim de 753 m d'alçada.

Amb aquesta dispersió ceràmica, l'objectiu de la campanya d'excavacions era la execució de diverses cales distribuïdes per la vessant, per la qual cosa es van plantejar cinc àrees de treball, que després –i a seguit dels resultats obtinguts– han estat ampliades a set.

Abans de començar els treballs ja teníem localitzades tres estructures que semblaven correspondre al poblat d'època ibèrica, ja que eren murs més o menys rectilinis de maçoneria, reaprofitats com a sòcols del bancals i els marges agrícoles. La part visible d'aquests murs –sempre la cara de llevant–, fou bastida amb grans blocs de pedra calcària, i apareixen travats en sec, amb algunes pedres menudes que falquen o ajusten el conjunt del parament. Conservaven alçats irregulars. Les cales 1, 3 i 4 van ser plantejades junt a aquestes estructures, perquè sospitàvem de l'existència de nivells ibèrics en contacte amb els murs. La cala 2 es va situar en un punt intermedi entre la 1 i la 3. Mentre les cales 1-4 es situaven entre les cotes 280 i 240 m s. n. m., la cala 5 es va situar uns 70 m més baix, en una zona amb estructures modernes de corrals en la cota 220 en direcció de la vessant.

A seguit de la evolució dels treballs, i degut a la poca potència estratigràfica conservada al sud dels murs descrits, les cales 3 i 4 van ser ampliades al nord, numerant-se com a cala 6 i cala 7 respectivament.

El mètode d'excavació ha consistit, doncs, en la excavació de cada cala tot mantenint un sistema de registre independent. El registre s'ha dut a terme mitjançant el sistema Harris a partir de fitxes d'unitats estratigràfiques (diferenciant conjunt o estrats i estructures) numerades a cada cala a partir dels milers corresponents al seu número per tal d'evitar confusions: 1000, 2000, 3000, etc. El registre fotogràfic ha estat realitzat en format digital. Tota la planimetria s'ha fet a escala 1:20, i s'ha treballat amb punts de referència de les cotes relatius a cada cala. Ha estat encarregada una planimetria topogràfica general per tota l'àrea en excavació.

De cada UU. EE. s'ha arreplegat tota la ceràmica, la fauna i la malacofauna, a més dels pocs elements metàl·lics identificats. Hem procedit, també, a arreplegar mostres de sediment de les UU. EE. que mostraven signes de conservar nivells arqueològics no barrejats, amb carbons i fauna.

ANÀLISI DELS RESULTATS OBTINGUTS

Per una major claredat expositiva exposem els resultats per cales.

Cala 1

La cala 1 es situa a l'extrem llevantí del jaciment, just al nord d'una gran marginada de pedres (d'orientació general est-oest) que per les seues característiques hem considerat com la possible tanca (muralla?) de l'assentament.

La cala 1 tenia, en origen, una forma quadrangular de 4 x 4 m, tot i que al final, per tal de sondejar la cara interna d'aquest mur (marginada) que hem denominat UE 1009, va ser eixamplada a l'extrem sud-est, en uns 2 x 1,5 m aproximadament.

De dalt a baix, la cala mostrava una capa de terres argilenques de tonalitat marró, amb escasses pedres petites (exceptuat una xicoteta bossada amb còdols de tamany mitjà situada a l'extrem nord). Aquesta capa presentava una potencia variable, més prima vers al nord/nord-oest (amb una mínim de 20 cm aproximadament) i més gruixuda vers al sud/sud-est (arribant fins als 75-80 cm). Aquesta capa, correspon bàsicament, a la UE 1001 i UE 1002, tractant-se d'una capa de formació antròpica que hem d'interpretar com el reompliment de terres aportades en el procés d'abancament.

Per sota d'aquesta capa s'estenia, en gran part de la cala (aproximadament les 2/3 part de l'àrea excavada al sud/sud-est) la UE 1003, unitat que corresponia a un potentíssim reompliment de pedres i blocs de pedra calcària de tamany diversos (grans i mitjans sobre tot), de formació antròpica i cronologia recent, que corresponen a les transformacions agrícoles de la Colònia Agrícola del Montgó (1916). Per sota de la UE 1003, vàrem individualitzar una prima capa de terres argilenques (UE 1005), que s'estenia de forma discontinua per damunt de la roca mare, especialment en les zones més baixes, marcades per una mena d'escaló natural. Aquesta unitat, que interpretem com un conjunt format arran de l'abandonament de l'assentament ibèric, ha oferit un nombrós conjunt de fragments ceràmics, gens rodats, i que en algun cas pegaven entre ells. La terra de la UE 1005 és una terra argilena, marró fosca, de la qual s'han pres mostres per realitzar la flotació dels sediments.

A la franja, més estreta, de l'extrem nord/nord-oest de la cala, destriem, per sota de la UE 1002 (base de la UE 1001) unes terres argilenques (UE 1004), de tonalitat rogenca i de formació natural, amb escassa potència, situades damunt de la roca mare i que aporten alguns fragments de terrissa ibèrica.

A l'extrem sud-est de la cala vam fer un petit sondatge de per tal d'aclarir el parament intern de la margenada que limitava al sud la cala, mur de pedra en sec amb grans blocs de pedra calcària a la base, en algun cas carejats, que consideràvem com la tanca que delimitava pel sud-oest el poblat ibèric. L'excavació d'aquest sondatge però, només va mostrar la continuïtat del reompliment UE 1003, de formació recent, que ens ha fet interpretar aquest mur UE 1009, com una margenada agrícola que reutilitzava, possiblement, els blocs de pedra de la tanca de cronologia ibèrica que en aquest sector, però, hauria estat refeta i trastocada per la profunda transformació agrícola de la Colònia del Montgó.

Cala 2

Les dimensions de la cala són de 4 x 4 m.

El nivell superficial (UE 2001) es una terra solta marró i conté abundància de pedres de petit tamany. La ceràmica, com la norma general de totes les cales, està present però prou rodada.

Baix 2001 identifiquem dos unitats. La UE 2003, en la part sud, terra solta de color rogenc amb pedres petites i poca ceràmica. En la part nord s'identifica la UE 2002, un conjunt de pedres de tamany entre 30 i 40 cm de longitud, interpretat com a possible enderroc del mur de contenció de l'abancament contemporani.

Es redueix la superfície a excavar només baix 2003, deixant un testimoni d'1,20 m respecte al límit nord de la cala, ja que apareix la roca per baix d'aquesta unitat.

D'aquesta manera, baix de la UE 2003 s'identifica la UE 2004, una terra solta de color marró clar amb pedres de petit tamany, algunes de calç. Destaca l'aparició significativa de malacofauna i material ceràmic menys rodat respecte dels estrats anteriors.

Coberta per aquesta unitat s'identifica una alineació de pedres en direcció N-S (UE 2005). Consisteix en un parament de pedres de mig tamany, travat amb terra, i que forma un mur d'una sola cara –només en la part sud-est– ja que l'altra part –nord-oest– es recolza sobre la roca mare (UE 2006). La longitud és d'1,60 m, l'amplada varia entre 0,55 i 0,22 m i té una alçada conservada de 0,20-0,30 m.

Cala 3 i cala 6

La cala 3 va ser situada a sud d'un mur de marge que està recolzat en un altre mur de parament diferent (UE 6003) i que conserva les evidències d'un altre mur que arranca des d'aquest i en sentit perpendicular (UE 3003).

Poc significatiu ha estat el treball en aquesta cala, ja que baix el nivell superficial (UE 3001) –terra rogenca amb pedres soltes de mitjà tamany i material escàs i rodat– apareix la roca mare (UE 3002). Degut a això, vam obrir al nord del mur de marge una altra cala, de 4 x 4 m, anomenada cala 6 amb els mateixos resultats que la cala 3: UE 6001, nivell superficial sobre 6002, terra rogenca-marró amb pedres de tamany mitjà i petit. La roca apareix en diversos punts, per la qual cosa es limita l'excavació al nord del marge divisor entre les cales. Es lleva l'abancament modern i s'identifica el mur UE 6003, d'orientació SO-NE, format per un doble parament de pedres de tamany mitjà, rectangulars i estretes, travades amb terra i altres més petites. Recolza directament en la roca (UE 6004) i queda lleugerament vençut cap al sud, possiblement per la pròpia dinàmica de l'abancament i la forta pendent de la vessant. La longitud màxima identificada és de 4,62 m, l'amplada oscil·la entre 0,68 i 0,45 m i l'alçada entre 0,50 i 0,71 m.

Travat en sentit perpendicular a aquest mur identifiquem un altre (UE 3003) que queda tallat en el mateix marge. El grau de conservació és dolent, però permet de prendre mesures i identificar la tècnica de construcció. Al igual que 6003, es recolza sobre la roca mare i està format per un doble parament de pedra de tamany mitjà, travades amb terra i altres més petites. La longitud màxima conservada oscil·la entre 0,40 i 0,95 m, doncs està tallat en sentit oblic. L'amplada entre 0,49 i 0,55 m i l'alçada conservada oscil·la entre 0,88 i 0,32 m.

Cala 4 i cala 7

Cala de 4 x 4 m situada al sud d'un marge que reaprofitava un mur de diferent parament, al igual que succeïa a la cala 3. Per baix del nivell superficial (UE 4000), la cala queda reduïda a nord, deixant un tall de 4 x 2 m per tal de concentrar l'excavació junt al mur.

D'aquesta manera es continua amb la UE 4001, reompliment de terra argilenca i pedres de tamany petit. Es canvia a la UE 4002 perquè apareix més ceràmica –escassa però poc rodada– i, puntualment, fragments de fauna i malacofauna.

Aquesta unitat es situa sobre la roca mare (UE 4004) i també recolza al mur UE 4003 del qual ens ocupem a continuació.

El mur identificat com a 4003 consisteix en un parament de pedres de tamany mitjà i gran (entre 30 i 60 cm de longitud i 20-30 d'ample) que es construí sobre la roca (UE 4004). No s'aprecia travesia i la cara visible correspon a la que dona al sud.

Al igual que succeeix en la cala 3 també aquesta s'amplia al nord. El fet de trobar el mur 4003 recolzat en la roca i sense un paquet estratigràfic coherent associat, ens planteja l'obertura d'una altra cala al nord del mur, anomenada cala 7. Es situa no simètrica respecte de la cala 4 sinó lleugerament desplaçada a l'est, per tal d'obrir la zona on és més factible la excavació dels paquets recolzats en 4003. La unitat superficial cobreix la UE 7001, un paquet de reompliment amb abundants pedres petites i matèria orgànica. Apareix la roca a la part NE de la cala i es redueix l'excavació a la zona contigua al mur 4003. Aquí es diferencia un paquet de terra marró obscura amb més material arqueològic (UE 7002), ceràmica i puntualment carbons i malacofauna, recolzat sobre la roca mare.

Cala 5

Cala de 4 x 4 m, que va ser reduïda a la meitat per tal de finalitzar la seua excavació en el temps marcat i per les escasses dades que aportava. Només ha estat identificada la UE 5001, una terra argilenca fosca, amb pedres petites i còdols de tamany mig, amb abundants arrels i restes de carbó vegetal recent. Es tracta d'un reompliment de terra agrícola per a la construcció de bancals, baix del qual trobem la roca mare. La ceràmica recuperada està, lògicament, molt rodada.

ELS MATERIALS RECUPERATS A L'EXCAVACIÓ

Els materials recuperats són, pràcticament tots, ceràmics. El material ceràmic recuperat és abundant, encara que rodat en alguns casos (sobre tot a les cales 3 i 6), i fragmentari i la major part (un 90 %) es poden emmarcar en el període ibèric antic; tanmateix alguns fragments fets a mà i altres d'àmfores fenícies podrien ésser de cronologia més antiga.

Tenim un petit conjunt de fragments ceràmics de cronologia moderna que serien coetanis a l'abancament agrícola així com a les activitats agrícoles

desenvolupades fins la dècada dels anys cinquanta del segle passat, i un conjunt més nombrós, encara que no arriba al 5 % del total, de ceràmica islàmica. Excepte un fragment envernissat –potser una importació– és ceràmica comuna. Entre els fragments amb formes identificables predominen els contenidors de tamany mitjà, com ara els cànters, i ja en menor mesura els pitxers, els llibrells i algun cresol. La cronologia d'aquestes peces abraça el període comprés entre els segles X-XI, i es pot ficar en relació amb altres peces d'altres jaciments d'època andalusina de Xàbia, Dénia i de la comarca.

Pel que fa al material protohistòric hem recuperat un conjunt ceràmic prou homogeni. El material fet a mà es significatiu però molt escadusser, i la seua fragmentació fa impossible la identificació tipològica. La resta del material, fet a torn, es pot dividir en material importat i ceràmica ibèrica. Entre el primer tenim àmfores fenícies de finals del segle VII i principis del segle VI a. n. e. i copes gregues de vernís negre del segle V a. n. e. Entre la ceràmica ibèrica, el repertori dels segles VI i V a. n. e. ja conegut en altres jaciments, com ara El Oral (San Fulgencio) (Abad y Sala, 1993 i 2001): àmfores, gerres, plats, bols i urnes d'orelletes, en ocasions pintats, acompanyen a un reduït però significatiu nombre de peces de ceràmica grisa, com ara plats o copes. A més en tenim representada també la ceràmica de cuina fet a torn, o classe B de la tipologia de Mata i Bonet (1992).

Es desprèn, doncs, un panorama amb dos grans grups cronològics: les importacions fenícies –àmfores del tipus 10.1.2.1. de Ramón (1995)– i imitacions d'aquestes produccions, també àmfores fonamentalment. A aquest grup es podria associar la ceràmica feta a mà. Per altra banda tenim un grup de ceràmica de pastes més depurades i coccions més bones, a més de la ceràmica grisa, corresponents a produccions dels finals del segle VI i tot el segle V a les quals podem associar les importacions de vernís negre grec.

Dissortadament, aquests dos grans grups cronològics apareixen barrejats en els nivells excavats (per exemple la UE 1005), per la qual cosa inferim que corresponen a la destrucció de l'assentament, datada de finals del segle V.

Entre el material lític hi ha fragments de pedra sorrenca que podria correspondre a molins domèstics –circulars o barquiformes–, típics d'aquest moment, encara que la fragmentació fa difícil una atribució concreta.

Pel que fa al material metàl·lic, hem recuperat part d'unes pinces de bronze a la UE 3001 (nivell superficial de la cala 3), amb paral·lels en altres jaciments ben

coneguts com ara la Bastida de les Alcusses, i alguns escadussers fragments d'escòria de ferro (per exemple a la UE 4002).

A MENA DE CONCLUSIÓ

La excavació a la Plana Justa ha permès avaluar el jaciment en les set zones on s'han obert les cales. En conjunt, els materials arqueològics ens remetent a dues etapes històriques: l'època andalusina i el període ibèric, tot i que aquest segon és el millor representat segons el nombre de troballes.

Pel que fa a l'època andalusina som davant un assentament de finals dels segle X i/o primera meitat del segle XI situat en un àrea muntanyenca i marginal amb una activitat probablement vinculada al pastoreig, tal com sembla quedar reflectit en el conjunt formal documentat, on abunden els recipients per a líquids. Cap estructura de les identificades s'ha relacionat amb aquest moment cronològic.

A l'època ibèrica i del Ferro antic podríem vincular les restes de paraments reaprofitats per a l'abancament (UU. EE. 1009, 3003, 4003 i 6003) degut a la datació dels nivells recolzats als murs. Ja em assenyalat que aquestes estructures han guiat la disposició de les cales. Menció destacada mereix la cala 2, on ha estat identificat un mur en direcció N-S (UE 2005) que podria correspondre a un mur de contenció, ja que només té una cara visible i recolza en la roca mare. Per altra banda, no ha estat identificat cap nivell de paviment, tot i que a la cala 6 el contacte entre les UU. EE. 6001 i 6002, recolzades al parament intern de UE 6003, va proporcionar alguns fragments de ceràmiques en disposició horitzontal.

La seqüència estratigràfica es similar a totes les cales ja que per baix d'un nivell superficial trobem el reompliment per a l'abancament contemporani, que està sobre la roca mare. A les cales 1, 6 i 7 hi trobem uns paquets de terra entre la roca mare amb nivells ibèrics no afectats per les remogudes de terra (UU. EE. 1005, 2004, 6002 i 7002). Aquests paquets contenen acumulacions de ceràmiques i, puntualment, restes de fauna, malacofauna i carbons i són els únics testimonis de la presència de nivells no afectats per l'abancament. A més a més ens daten l'abandonament o destrucció de l'assentament ibèric, que situem cap finals del segle V o principis del IV a. n. e. (afinar la cronologia queda pendent per un estudi posterior) encara que hi contenen ceràmiques més antigues, com ara les fetes a mà i les importacions fenícies.

En conclusió, els resultats obtinguts mostren que el jaciment ha estat molt afectat pels treballs d'abancament dels segles XIX i XX, que sens dubte són els responsables de la extraordinària dispersió de la ceràmica en superfície.

No contemplem la continuació dels treballs al jaciment perquè no s'hi troben perspectives d'estudi: a totes les cales obertes no ha aparegut cap evidència consistent, més enllà d'un abundant conjunt ceràmic prou remenat, i alguns murs reaprofitats com a bancals sense nivells originals conservats. Ara bé, la informació aportada per aquesta campanya pot relacionar-se amb la continuïtat del treball de camp a la comarca, amb la realització d'excavacions i estudis territorials en altres punts d'interès.

BIBLIOGRAFIA

ABAD CASAL, L. i SALA SELLÉS, F. (1993): *El poblado ibérico de El Oral (San Fulgencio, Alicante)*, Serie de Trabajos Varios del SIP, 90, Diputación Provincial de Valencia, Valencia.

ABAD CASAL, L. i SALA SELLÉS, F. (eds.) (2001): *Poblamiento ibérico en el Bajo Segura. El Oral (II) y La Escuera*, Real Academia de la Historia, Madrid.

BOLUFER MARQUÉS, J. i VIVES-FERRÁNDIZ SÁNCHEZ, J. (2003): "La Plana Justa (Xàbia, Alicante): un nuevo yacimiento con materiales fenicios y del ibérico antiguo", *Saguntum*, 35, pp. 69-86.

BOLUFER MARQUÉS, J. i VIVES-FERRÁNDIZ SÁNCHEZ, J. (2007): "Un nou jaciment arqueològic al Montgó: La Plana Justa (Xàbia)", *Actes del 4t Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, vol. I, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta – Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, pp. 109-137.

MATA PARREÑO, C. i BONET ROSADO, H. (1992): "La cerámica ibérica: ensayo de tipología", *Estudios de arqueología ibérica y romana. Homenaje a Enrique Pla Ballester*, Serie de Trabajos Varios del SIP, 89, Diputación Provincial de Valencia, Valencia, pp. 117-174.

RAMÓN TORRES, J. (1995): *Las ánforas fenicio-púnicas del Mediterráneo central y occidental*, Col·lecció Instrumenta, 2, Universitat de Barcelona, Barcelona.

Situació del jaciment i de les cales al jaciment

Mur de maçoneria reaprofitat com a bancal

Cala I i II

Cala IV-VII